
Manjinsko pripadanje i kršenje građanskih i ljudskih prava u Bosni i Hercegovini

SLAVO KUKIĆ, MARIJA ČUTURA*

Sažetak

U radu je, temeljem službenih statističkih podataka i rezultata provedenih empirijskih istraživanja analizirano kršenje građanskih i ljudskih prava s ishodištem u nacionalnoj pripadnosti. Analiziran je i utjecaj procesa povratka na stanje tih prava i stanje njihova ugrožavanja. Na temelju navedenih podataka i istraživanja, u radu je odabrta i svojevrsna teorijska argumentacija poslijeratovskog stabiliziranja i progresivnih razvojnih trendova koje je moguće identificirati u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: izbjeglice, raseljeni, povratak, nacionalna pripadnost, ljudska prava, diskriminacija

Uvod

Bosna i Hercegovina je, na samom kraju drugog milenija, doživjela jednu od krvavijih kataklizmi u svojoj povijesti. Poharana je još jednim, i to, ovaj put, ratom o čijem se karakteru mogu čuti često oprečne ocjene. Za jedne nema spora da je posrijedi klasični tip agresije jedne države na drugu, za druge, opet, posrijedi je knjiški primjer građanskog rata koji je u nacionalnom i konfesionalnom pripadanju pronalazio svojevrsno pogonsko gorivo i svoga vođenja i svoga produžavanja.

O razlikama se, međutim, ne može govoriti ako se analiziraju učinci tog rata. Analitičari se, uglavnom, slažu da je posrijedi jedan od najokrutnijih, ako ne i najokrutniji rat u Europi nakon Drugog svjetskog rata. Prikupljeni im statistički pokazatelji, dakako, za takvu ocjenu u potpunosti daju za pravo.¹

* Prof. dr. Slavo Kukić je redoviti profesor na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru; Marija Čutura je asistent na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru.

1 U kontekstu ove analize apostrofiramo tek neke. Tijekom rata u BiH je poginuo veliki broj njezinih građana. Po nekim procjenama ta se brojka penje i do 300 tisuća. Tijekom

Na žalost, različito se vrednuju i žrtve i općenito učinci rata. Za jedne, oni bi trebali poslužiti kao pouka svim budućim naraštajima ove zemlje kakve razorne posljedice za sobom može ostaviti i iracionalna politička filozofija i politika koja se njome pothranjuje. Za druge, pak, koliko god navedene žrtve i destrukcije bile bolne, za vlastiti narod one znače i doprinos kolektivnom samoosvješćivanju i definitivnom samooslobođenju.

Jedan od uočljivijih učinaka bosanskohercegovačke ratne kalvarije svakako je i novo etničko grupiranje njezina stanovništva. BiH je, barem za sada, zbog rata izgubila obilježje zemlje "tigrove kože", obilježje multietničkog društva u izvornom značenju te riječi. Umjesto toga danas se, a zbog velikih teritorijalnih pomicanja triju najbrojnijih etničkih grupacija, može govoriti o tri dominantno mononacionalna prostora.

Posljedice takve činjenice, dugoročno promatrano, mogu biti raznolike. Jedna od onih, koju kao razvojnu zakonitost, nije potrebno projicirati u stanovitu budućnost, koju se, moglo pretpostaviti, jest kršenje građanskih i ljudskih prava na nacionalnom i/ili konfesionalnoj pripadnosti bosanskohercegovačkih državljana. Nije riječ o kršenju građanskih i ljudskih prava samo pripadnika nacionalnih manjina u tradicionalnom značenju te riječi. Naprotiv, posrijedi je nastraj na sve koji, ondje gdje žive, ne pripadaju grupaciji koja, po nacionalnom ili konfesionalnom pripadanju čini većinski dio stanovništva.

Podaci koji se tiču ugrožavanja građanskih i ljudskih prava građana BiH zbog njihove nacionalne pripadnosti, generalno promatrano, iznenađuju. Logično bi, naime, bilo očekivati da društvena kataklizma, kakva je zahvatila BiH, za sobom i u toj sferi ostavi različite posljedice. Logičnim se, primjerice, nameće očekivanje intenzivnog ugrožavanja građanskih i ljudskih prava građana koji u jednom prostoru, na temelju nacionalne pripadnosti, čine manjinski dio stanovništva.² Na različite slučajeve njihova kršenja od potpisivanja Daytonskog sporazuma, uostalom, upozoravaju i nevladine udruge koje se bave zaštitom ljudskih i građanskih prava.

Međutim, istraživanja od 1998. upozoravaju na nešto za što se može s pravom reći da je bh. fenomen. Iako kršenja građanskih i ljudskih prava sve to vrijeme nisu bila sporna, izvjesno je da građani BiH, bez obzira na nacionalnu pripadnost, na to nikad nisu upozoravali kao na problem od prvorazrednog značenja. Dapače.³

rata svoj je stan ili kuću, a zbog ratnih razaranja i prijetnji fizičkom opstanku, bilo prisiljeno napustiti preko 2 milijuna, odnosno preko 50 posto ukupnog broja građana BiH. Više od milijun njih ni danas se nije vratilo u svoje predratne domove. Na kraju, tijekom rata je, prema nekim podacima, dijelom ili u potpunosti razoreno i uništeno preko 400 tisuća objekata različitih vrsti i namjena.

2 Termine „manjinski“ i „većinski“ koristimo kolokvijalno, kako bismo identificirali one građane koji prema svojoj nacionalnoj pripadnosti čine nominalnu većinu ili manjinu. To, dakako, ne znači i njihovo eventualno pripadanje nacionalnoj manjini u izvornom značenju te riječi.

3 Vidjeti: 1. Slavo Kukić, *Položaj građanina i naroda u Bosni i Hercegovini*, Centar za zaštitu prava manjina i Asocijacija nezavisnih intelektualaca KRUG 99, Sarajevo, 1998;

U kontekstu ove analize nakana nam je istražiti stanje i trendove u kršenju građanskih i ljudskih prava u BiH koje svoje ishodište ima u nacionalnoj pripadnosti, ali i uspostaviti eventualnu vezu između procesa povratka građana njihovim domovima i navedenog stanja i trendova.

Povratak izbjeglica i prognanih

Sudi li se prema podacima, koji su korišteni u ovoj analizi, od potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma do konca veljače ove godine svojim se predratnim domovima vratilo gotovo 40 posto svih, tijekom rata unutar BiH raseljenih i u treće zemlje izbjeglih građana.⁴

Tablica 1.
Povratak izbjeglica i raseljenih osoba u BiH,
I/1996.- II/2002.

Godina povratka	Izbjeglice	Rraseljene osobe	Total
1996	88,039	164,741	252.780
1997	120,280	58,295	178.575
1998	110,000	29,570	139.570
1999	31,650	43,385	75.035
2000	18,607	59,347	77,954
2001	18,693	80,172	98,865
I-III/2002.	5,250	16,524	21,774
TOTAL	392,519	452,034	844,553

Izvor: UNHCR, Statistics package, Sarajevo, 28.02.2002.

Za prezentiranje cjelovitih godišnjih pokazatelja povratka odlučili smo se iz nekoliko razloga. Iz njih je, prije svega, evidentno da je glavina ukupnih povratka, njih gotovo 70 posto, skoncentrirana u prve tri poslijeratne godine. To se, dakako, moglo i pretpostaviti. S druge strane, ukupna masa povratka je i u tom razdoblju smanjivana iz godine u godinu. Polazeći od iste logike, moglo se i to predvidjeti. Na kraju, u prve tri godine bio je intenzivniji povratak ljudi izbjeglih u treće zemlje. Razlozi su tome dakako različiti. Spremnost zemalja domaćina, prije svega dijela zapadnoeuropskih zemalja, da ih trajno zbrine bila je ograničena, i to je svakako glavni

⁴ Do postotka smo došli polazeći od mase realiziranih povratka, predstavljenih u tablici 1. ove analize i procjene od 2.200.000 izbjeglih i raseljenih građana tijekom rata 1992-1995.

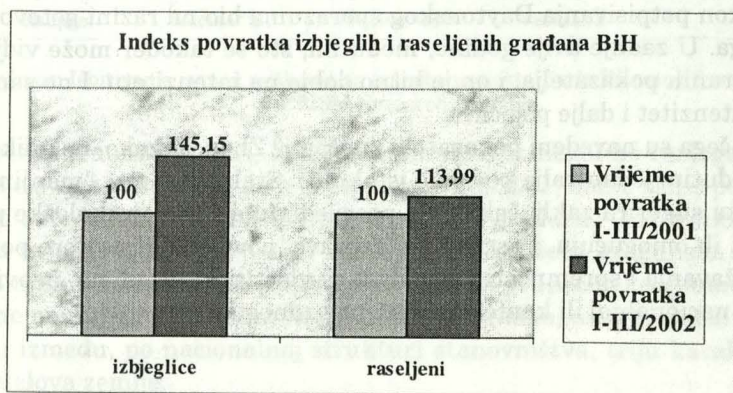
razlog.⁵ Također razloge treba tražiti i u jezičnim barijerama, prije svega starije grupacije izbjeglih građana BiH. Na koncu, kod te grupacije ne treba izgubiti iz vida ni značajno naglašeniji osjećaj nostalgije.

Teško je, međutim, bilo pretpostaviti neke trendove u zadnje četiri godine. Naime, tijekom 1999, a to je vidljivo i iz prezentiranih statističkih pokazatelja, došlo je do radikalnog pada broja povratka građana njihovim predratnim domovima. To je mnogima poslužilo i kao argument za tezu kako se proces povratka i definitivno zatvara. No, iz današnje je perspektive jasno da takvi sudovi nisu bili na tragu trendova što su uslijedili. Naime, broj povratnika se u godinama što su uslijedile kontinuirano povećavao. Iz današnje perspektive je jasno i zbog čega. Već 1999. povratnici koji su bili raseljeni zbog rata u BiH činili su glavninu svih povratka. Razloga je tome više. Ali, najznačajniji među njima je bitnije poslijeratno smirivanje i manji rizik od eventualnih posljedica koje povratak može izazvati.

Ako je, slijedom iste logike, prosječni građanin 1999. živio u navedenom uvjerenju, onda je već tada bilo moguće projicirati i karakter promjena u bližoj budućnosti. Moguće je, drugim riječima, bilo projicirati kontinuitet u poslijeratnom "hlađenju", ponovno javljanje i razvijanje međuetničke tolerancije i povjerenja, ali i spremnosti na podjelu zajedničke sudbine. A logična posljedica tog tipa promjena je i porast želje i spremnosti za povratak, ali i porast broja stvarnih povratka koji je u zadnje tri godine identificiran.

Podaci u prvim mjesecima ove godine upućuju na zaključak da bi se takav trend mogao i nastaviti. No, najmanje je toliko, ako ne i više, značajan podatak da je tijekom prva tri mjeseca ove godine trend rasta, i to teorijski

Grafikon 1.

Izvor: UNHCR, Statistics package, Sarajevo, 28. 02. 2002.

5 Od potpisivanja Daytonskog sporazuma do kraja veljače 2002. iz Njemačke se, primjerice, organizirano vratilo čak 181 tisuća izbjeglih građana BiH.

doista relevantan, zabilježen i kod povrataka izvan BiH zbog rata izbjeglih građana. O tome zorno svjedoče i nominalni pokazatelji⁶, ali i još više od njih indeksi trendova u navedenom razdoblju (grafikon br. 1)

Na kraju, raspoloživi statistički pokazatelji upućuju i na još jedan, po svome značenju sud s neupitno pozitivnim predznakom. Naime, u zadnje tri godine se može govoriti o prevagi na strani tzv. "manjinskih"⁷ u strukturi ukupnih povrataka.

No, statistički pokazatelji kojima raspolažemo upućuju i na još neke zaključke. Manjinski povratak na razini države iz godine u godinu dobiva na intenzitetu. Na to, uostalom, upućuje i komparativni prikaz prvog kvartala prošle i prvog kvartala ove godine (tablica 2.).

Tablica 2.
Struktura povrataka u BiH

Vrijeme povratka	FBiH		RS		DISTRIFT BRČKO		BIH	
	većinski povratak	manjinski povratak	većinski povratak	manjinski povratak	većinski povratak	manjinski povratak	većinski povratak	manjinski povratak
I-III/2001	1,441	10,348	143	4,119	0	1,126	1,584	15,593
I-III/2002	1,239	12,367	291	6,264	0	1,613	1,530	20,244

Izvor: UNHCR, Statistics package, Sarajevo

S druge strane, povratak na prostor Republike Srpske je prve četiri godine nakon potpisivanja Daytonskog sporazuma bio na razini gotovo marginalnoga. U zadnje dvije godine, međutim, što se također može vidjeti iz prezentiranih pokazatelja, i on je bitno dobio na intenzitetu. I ne samo to. Taj se intenzitet i dalje pojačava.

Zbog čega su navedeni pokazatelji značajni? Zbog, dakako, nekoliko razloga, međutim jedan valja posebno istaknuti. Stalni rast tzv. "manjinskih" povrataka sugerira zaključak da su posrijedi dublje sociopsihološke promjene koji ih omogućuju. Posrijedi je, zapravo, povratak atmosfere povjerenja, uvažavanja i spremnosti na suživot sa vlastitim susjedima, neovisno o njihovoj nacionalnoj ili konfesionalnoj pripadnosti.

6 U razdoblju siječanj-ožujak 2001. u svoje predratne domove se vratila 3.617 u treće zemlje izbjeglih i 13.560 unutar BiH raseljenih osoba. U istom razdoblju 2002. povratak izbjeglih dostigao je broj od 5.250, a raseljenih 15.457.

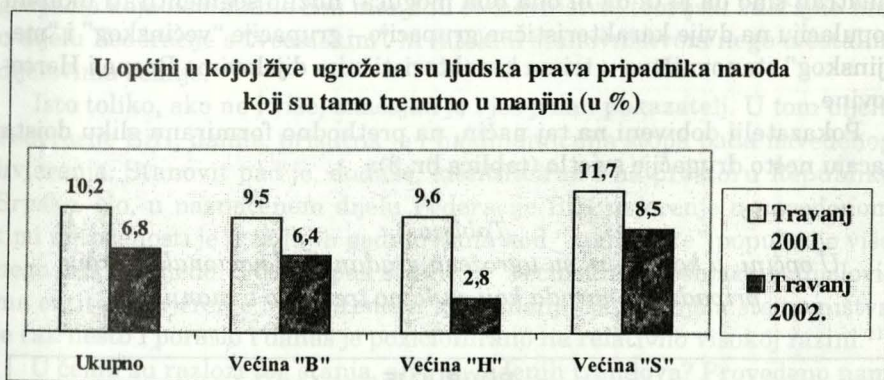
7 Termine «većinski» i «manjinski» koristimo kolokvijalno, kako bismo označili populaciju koja, iz perspektive nacionalnog pripadanja, u mjestu življenja (općina, dio zemlje) čini nominalnu većinu ili manjinu stanovništva

Povrede ljudskih i građanskih prava pripadnika "manjinskog" stanovništva

Da su naprijed iznijeti sudovi utemeljeni sugeriraju još neki podaci. Pri tome mislimo, prije svega, na kršenje građanskih i ljudskih prava koje je utemeljeno na etničkoj pripadnosti. Neki od pojavnih oblika takva kršenja građanskih i ljudskih prava u BiH već stanovito vrijeme se i prate. Pri tome se, što je bitno, koriste instrumenti znanstvene metodologije zbog čega su i podaci, koje u ovoj analizi prezentiramo, znanstveno utemeljeni.⁸

Podaci kojima raspolazemo ne upućuju na ocjenu da je ugrožavanje građanskih i ljudskih prava uopće, a posebice ono koje ishodište ima u etničkoj pripadnosti, pojava koja zabrinjava. Uostalom, proanaliziraju li se oni detaljnije (grafikon br. 2) takav sud se nameće sam po sebi.⁹

Grafikon 2.

Izvor: Ispitivanje javnog mišljenja za potrebe projekta Early Warning System, PRISM Research Sarajevo

Prezentirani su podaci, dakako, zanimljivi iz nekoliko razloga. Iz njih je, prije svega, evidentno da je u prvoj polovici 2001, dakle samo pet godina nakon završetka rata, neočekivano mali broj građana – tek svaki deseti – dijelio uvjerenje da su, u općini u kojoj žive, ugrožena građanska i ljudska prava njihovih sugrađana, pripadnika etničkih grupacija koje tamo trenutno čine nominalnu manjinu. Razlike, što je jednako, nisu teorijski relevantne ni između, po nacionalnoj strukturi stanovništva, triju karakterističnih dijelova zemlje.

8 U ovoj analizi pratimo zadnjih godinu i pol. Znanstvene sudove temeljimo na pet istraživanja koja su, u navedenom razdoblju, provedena na stratificiranom uzorku od 2.100 građana iz svih dijelova BiH.

9 U grafikonima i tabelicama termin "Većina "B"" znači područje Federacije BiH na kojem većinu stanovništva čine Bošnjaci, "Većina "H"" područja Federacije BiH na kojima većinu čine Hrvati, "Većina "S"" označava prostor Republike Srpske na kojem su većina Srbi.

No, podaci iz prethodnog grafikona upućuju i na još jedan, isto toliko teorijski relevantan sud. Iz njih je, naime, tijekom zadnje godine dana, evidentan i teorijski relevantan pad navedenog uvjerenja. Istina, doduše, jest da je on različita intenziteta u pojedinim dijelovima zemlje. To je evidentno i iz prethodnih grafičkih pokazatelja, ali i još zornije iz indeksa navedenog pada. Za sigurniji sud je, naime, dovoljan čak i letimičan prelet preko njih.¹⁰ Pad iskazanog uvjerenja građana, ako je suditi temeljem prezentiranih indeksa suditi, ima najjači intenzitet u dijelovima zemlje, u kojima većinu stanovništva čine građani hrvatske nacionalne grupacije.

Navedeni pokazatelji, međutim, sami po sebi i ne moraju imati težinu koja im se, u prvi mah dakako, može pridavati. Uzrok im, naime, može biti i u eventualnim promjenama uvjerenja "većinskog" dijela stanovništva. A taj tip promjena, u ambijentima kakav je bosanskohercegovački, može dovesti i do pogrešnih sudova. Za pravu sliku stanja su, drugim riječima, potrebne stanovite dopune navedenih, u biti nesegmentiranih pokazatelja. Smatrali smo da je (a da bi ona bila moguća) nužno segmentirati ukupnu populaciju na dvije karakteristične grupacije – grupacije "većinskog" i "manjinskog" stanovništva u trima karakterističnim dijelovima Bosne i Hercegovine.

Pokazatelji dobiveni na taj način, na prethodno formiranu sliku doista bacaju nešto drugačije svjetlo (tablica br. 3).

Tablica 3.

U općini, u kojoj žive, su ugrožena građanska i nacionalna prava pripadnika naroda koji su tamo trenutno u manjini

PODRUČJE													
Istraživanje	Većina "B"				Većina "H"				Većina "S"				
	2001/IV		2002/IV		2001/IV		2002/IV		2001/IV		2002/IV		
Stanovništvo	većinsko	manjinsko	većinsko	manjinsko	većinsko	manjinsko	većinsko	manjinsko	većinsko	manjinsko	većinsko	manjinsko	
	Izraženo u %	6,3	23,0	4,1	26,2	3,0	34,4	4,1	16,3	8,0	30,0	5,8	26,9

Izvor: Ispitivanje javnog mišljenja za potrebe projekta Early Warning System, PRISM Research Sarajevo

10 Stavi li se u odnos uvjerenje o ugroženosti građanskih i ljudskih prava građana zbog pripadnosti etničkoj grupaciji koja, u općini življenja, predstavlja nominalnu manjinu, koje je identificirano u travnju 2002. s onim iz istog razdoblja 2001., dobiveni indeks na razini države je 66,67 posto, u dijelu Federacije s «većinskim» bošnjačkim stanovniš-

Oni, na teorijskoj ravni, upućuju na nekoliko teorijski relevantnih sudova. Nesporno je, prije svega, da je uvjerenje o ugroženosti građanskih i ljudskih prava pripadnika naroda, koji u općini u kojoj žive čine nominalnu manjinu, kudikamo izraženije kod grupacije tzv. "manjinske" populacije. Razlozi tome, dakako, mogu biti raznoliki. Uvjerenje, doduše, može biti izraz i unutarnjeg, podsvjesnog, a u biti iracionalnog, stanja i pojedinca i grupe. Ono je, međutim, i to mnogo češće, posljedica životne zbilje. Za sudove gdje je, i u kojoj mjeri, prevaga u bosanskohercegovačkom slučaju, potrebna su dodatna istraživanja. Neki pokazatelji, međutim, dobiveni i tim istraživanjem, a prezentirani u nastavku analize, sugeriraju makar dio odgovora.

S druge strane, kod te, dakle grupacije tzv. "manjinske" populacije, mogu se identificirati razlike u uvjerenju u pojedinim dijelovima zemlje. Prate li se, naime, pokazatelji iz prethodne tablice, izvjesno je da je stupanj uvjerenja o ugroženosti građanskih i ljudskih prava zbog pripadnosti nacionalnoj grupaciji koja nominalno čini manjinu stanovništva, teorijski značajno niži u dijelu Federacije s "većinskim" hrvatskim stanovništvom nego u ostalim dijelovima zemlje.

Isto toliko, ako ne i više, značajan je i još jedan pokazatelj. U tom dijelu Federacije BiH, naime, prisutna je i najdinamičnija stopa pada navedenog uvjerenja. Stanovit pad je, doduše, identificiran i na prostoru Republike Srpske. No, u naznačenom dijelu Federacije BiH uvjerenje o navedenom tipu ugroženosti je u zadnjih godinu dana kod "manjinske" populacije više nego prepolovljeno. S druge pak strane, u "većinskim" bošnjačkim dijelovima entiteta uvjerenje o ugroženosti kod "manjinskog" dijela stanovništva je čak nešto i poraslo i danas je pozicionirano na relativno visokoj razini.¹¹

U čemu su razlozi tog stanja, ali i navedenih trendova? Provedeno nam istraživanje ne nudi dovoljno pokazatelja za sigurnije teorijske sudove. Razlozi, na ravni apstrakcije, mogu biti u većem broju izvora. Moguće ih je tražiti u najneposrednijim učincima ratnih razaranja – u primoranosti da se napusti stan ili druga imovina koja je zaposjednuta ratnim pomicanjem i istodobnoj nemogućnosti da se, iz istih razloga, osigura adekvatan krov nad glavom. Ta činjenica, po prirodi stvari, izaziva frustracije s jedne, ali i osjećaj nelagode i ugroženosti s druge strane. Moguće ih je tražiti i u nefunkcioniranju, ili nedovoljno efikasnom funkcioniranju pravne države. Učinci su za "manjinski" dio stanovništva gotovo identični – i nelagoda, i strah, i osjećaj ugroženosti. No, ne treba isključiti ni druge izvore ovakva stanja, primjerice

tvom 67,33 posto, u Republici Srpskoj 72,65 posto, a u dijelu Federacije s većinskim hrvatskim stanovništvom samo 29,17posto.

11 Čak 26,2 posto "manjinskog" stanovništva u tom dijelu Federacije vjeruje da su im, zbog činjenice da po nacionalnoj pripadnosti nominalno čine manjinu stanovništva, ugrožena građanska i ljudska prava. Takvo uvjerenje u Republici Srpskoj dijeli 26,9% "manjinske" populacije, ali i samo 16,3 posto te populacije u dijelu Federacije BiH s "većinskim" hrvatskim stanovništvom.

organizirano djelovanje političkih elita ili dijelova političkih elita. Ipak, da bi se uopće moglo izricati teorijski sigurnije sudove, nužna su dodatna i u tom dijelu produbljenija teorijska istraživanja društvene stvarnosti Bosne i Hercegovine.

Građani procjenjuju stanje prema različitim pokazateljima. Pripadnici "manjinskog" stanovništva takve ocjene temelje i na vlastitom iskustvu. U kontekstu ove analize apostrofiramo, prije svega, iskustvo diskriminacije ili njihov osjećaj da zbog svoje nacionalne pripadnosti imaju manje prava od drugih.

Tablica 4.

U posljednju godinu dana su, u mjestu u kojem žive, bili diskriminirani ili su osjetili da imaju manje prava od drugih zbog svoje nacionalnosti ili vjeroispovijesti

PODRUČJE						
	Bošnjaci V. P		Hrvati V. P		Srbi V. P	
Istraživanje	2001/IV	2001/XII	2001/IV	2001/XII	2001/IV	2001/XII
Stanovništvo	manjinsko	manjinsko	manjinsko	manjinsko	manjinsko	manjinsko
Izraženo u %	9,1	6,5	21,3	20,1	11,0	12,3

Izvor: Ispitivanje javnog mnijenja za potrebe ovog projekta, PRISM Research Sarajevo

Promatra li se navedeno iskustvo i osjećaj na razini države, trend njihova pada je nesporan. Na to upućuju podaci za 2001. Segmentiraju li se tri etnički karakteristična područja zemlje, mogu se uočiti stanovite i teorijski relevantne razlike. Razlika je, prije svega, u učestalosti pojave. Najjači joj je intenzitet ispoljavanja, ako je po prezentiranim pokazateljima (tablica 4.) suditi, u dijelu Federacije BiH, na kojem većinu stanovništva čine Hrvati.

Razlika je, s druge strane, i u identificiranim trendovima. Isti pokazatelji upućuju na relativnu stabilnost navedenog iskustva i osjećaja u dijelovima zemlje u kojima su većina stanovništva pripada Srbi i Hrvati, ali i na trend pada u dijelovima Federacije BiH s bošnjačkom "većinom".

S obzirom na to u kojoj mjeri je ispoljeno ugrožavanje građanskih i ljudskih prava, koje svoje ishodište ima u etničkom pripadanju, nastojimo identificirati i tzv. oblike, područja njegove manifestacije. U ovoj analizi pozornost poklanjamo tek nekim oblicima.

Prati li se, međutim, iskustvo ili osjećaj diskriminacije manjinskog stanovništva po pojedinim životnim segmentima, generalnu pravilnost moguće je formulirati samo na prostoru Republike Srpske (tablica 5.).

Tablica 5.

Diskriminaciju ste u zadnjih godinu dana osjetili (izraženo u %)

PODRUČJE						
	Većina "B"		Većina "H"		Većina "S"	
	2001/IV	2002/IV	2001/IV	2002/IV	2001/IV	2002/IV
Istraživanje						
Kroz dobivanje dokumenata	36,7	33,3	56,2	31,8	36,9	26,8
Ne može vratiti imovinu	36,7	51,9	27,4	59,1	38,5	14,6

Izvor: Ispitivanje javnog mišljenja za potrebe projekta Early Warning System, PRISM Research Sarajevo

Na tom je području, naime, u zadnjih godinu dana, primjetan pad svih praćenih formi diskriminacije. Za područje Federacije uopće, ali ni za dva karakteristična njezina dijela, takva se konstatacija ne može izreći. Naprotiv. U nekim slučajevima se može identificirati pad, a u drugima, opet, rast intenziteta diskriminacije. Ova druga je, primjerice, u slučaju mogućnosti da se vrati svoja imovina, pravilnost koja karakterizira čitavu Federaciju.

S druge strane, sva, u zadnje tri godine provedena istraživanja bila su razlogom za sud da nacionalna pripadnost nije, barem na razini alarmirajućeg, razlog verbalnom uznemiravanju ili napadima na državnoj razini. Na takav sud upućuju i pokazatelji istraživanja iz prvog kvartala ove godine. (tablica 6.).

Tablica 6.

U zadnju godinu dana nisu bili izloženi verbalnom uznemiravanju ili fizičkom napadu zbog svoje nacionalnosti

PODRUČJE						
	Većina "B"		Većina "H"		Većina "S"	
	"Manjinsko" stanov.		"Manjinsko" stanov.		"Manjinsko" stanov.	
Istraživ.	01/IV	02/IV	01/IV	02/IV	01/IV	02/IV
Iznos u %	94,9	92,1	78,7	89,4	92,9	92,0

Izvor: Ispitivanje javnog mišljenja za potrebe projekta Early Warning System, PRISM Research Sarajevo

Promatraju li se podaci iz prethodne tablice ne mogu se zaobići najmanje dva suda. Neosporno je, prije svega, da eventualnu izloženost verbalnom uznemiravanju ili fizičkim nasrtajima u zadnju godinu dana više od 90 posto tzv. "manjinskog" stanovništva ne dovodi u vezu sa svojom nacionalnom pripadnošću. S druge strane, pozitivan trend je u istom razdoblju posebice prepoznatljiv u dijelovima Federacije BiH, u kojima većinu stanovništva čine građani hrvatske nacionalne grupacije.

Sličan se sud može izreći ako se analizira izloženost građana, ili članova njihovih obitelji, lošem postupanju policije zbog njihove nacionalne pripadnosti. Negativna iskustva (dakako, promatraju li se takva iskustva kod grupacije tzv "manjinske" populacije) nisu u potpunosti eliminirana. Međutim, na razini države, ali i na razini triju karakterističnih dijelova zemlje, ona su i teorijski doista irelevantna (tablica 7.).

Tablica 7.

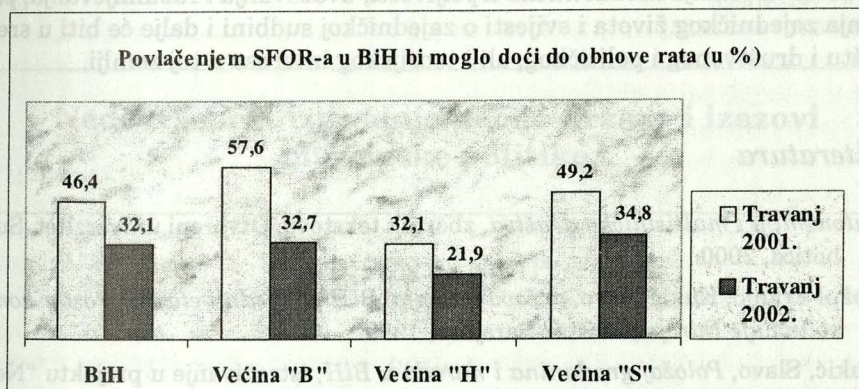
U zadnju godinu dana oni, ili članovi njihovih obitelji, nisu bili izloženi postupanju policije zbog njihove nacionalnost

PODRUČJE						
	Većina "B"		Većina "H"		Većina "S"	
Nisu izloženi	"Manjinsko" stanov.		"Manjinsko" stanov.		"Manjinsko" stanov.	
Istraživanje	01/IV	02/IV	01/IV	02/IV	01/IV	02/IV
Iznos u %	98,9	99,1	85,2	89,8	97,4	95,3

Izvor: Ispitivanje javnog mišljenja za potrebe projekta Early Warning System, PRISM Research Sarajevo

Svi navedeni trendovi nisu dostigli i razinu koja ulijeva veći stupanj sigurnosti prosječnih građana. Stoga je, primjerice, kod njih još i danas značajno naglašen strah od mogućnosti obnove ratnih sukoba (grafikon 3.).

Grafikon 3.

Izvor: Ispitivanje javnog mnijenja za potrebe ovog projekta,
PRISM Research Sarajevo

Prezentirani pokazatelji upućuju na najmanje dvije vrste zaključaka. Neosporan je, prije svega, sud da strah od mogućnosti ponovne eskalacije rata u slučaju povlačenja SFOR-a iz BiH u zadnjih godinu dana ima tendenciju teorijski relevantnog pada. Neosporano je, međutim, da je on i dalje značajno prisutan u svijesti ljudi. Ako je, naime, suditi temeljem raspoloživih pokazatelja, trećina svih građana i danas takvu eskalaciju smatra mogućom.

Zaključak

Promjene koje je u BiH moguće identificirati upućuju na njezino stabiliziranje. Takav zaključak sugeriraju pokazatelji iz različitih oblasti života. U ovoj analizi posebice smo istaknuli dvije – trendove u procesu povratka zbog rata izbjeglih i raseljenih građana te zemlje, ali i trendove u poštivanju građanskih i ljudskih prava, posebice zbog etničke pripadnosti i, prije svega, zbog etničke pripadnosti grupaciji koja u konkretnom mjestu (općini, dijelu zemlje) nominalno čini manjinu stanovništva.

To, dakako, ne znači da je proces stabilizacije završen. Dapače. Mnogi pokazatelji upućuju na zaključak da trusnost i dalje bitno karakterizira prostor BiH. Istaknuli smo strah od obnove ratnih sukoba u slučaju povlačenja SFOR-a kao najslabiji. On, međutim, nije i jedini. Naprotiv.

Sud koji se sam po sebi nameće, a koji je i logičan, može se koncipirati na različite načine. No, svaki put je riječ o tome da postratno hlađenje, koje je u BiH neupitno, ni danas nije dostiglo razinu koja društvenu energiju može u potpunosti usmjeriti na druga pitanja gospodarskog i općeg društvenog razvoja. Pitanja nacionalne jednakopravnosti, pitanja ugroža-

vanja građanskih i ljudskih prava koja ishodište imaju u nacionalnoj pripadnosti, pitanja međuetničke trpeljivosti, uvažavanja i razumijevanja, pitanja zajedničkog života i svijesti o zajedničkoj sudbini i dalje će biti u središtu i društvenog i političkog, ali i teorijskog interesa u toj zemlji.

Literatura

- Autonomija i multietnička društva*, zbornik tekstova, Otvoreni univerzitet, Subotica, 2000.
- Kožul Franjo, Kukić Slavo, *država i nacija, BiH-posljednji etapni prostor konsolidacije Europe*, Mostar-Sarajevo, 1999.
- Kukić, Slavo, *Položaj građanina i naroda u BiH*, istraživanje u projektu "Nove manjine", Centar za zaštitu prava manjina i Asocijacija nezavisnih intelektualaca "Krug 99", Sarajevo, 1998.
- Kukić, Slavo, *Demografske promjene i položaj manjina u BiH*, ISCOMET Network, Maribor, 2001.
- Ispitivanje javnog mišljenja za potrebe projekta Early Warning System, PRISM Research Sarajevo 2000, 2001, 2002

Summary

On the basis of official statistic data and results conducted by empirical research, the paper analyzes violation of civil and human rights with the ethnic affiliation as a starting point. The paper analyzes furthermore to what extent the process of return has an impact on position of these rights and on position of their violation. As a result of conducted research and the data obtained, a certain theoretical framework has been laid out regarding post-war stabilization process and progressive development trends that can be detected in Bosnia and Herzegovina.